

Перший директор Яків Веснік.

Рекомендаційний список літератури до 85-річчя від дня запуску

Криворізького металургійного комбінату.

Ім’я Якова Вєсніка нерозривно пов’язано з велетом української промисловості – Криворізьким металургійним заводом (нині комбінат «АрселорМіттал Кривий Ріг»), який сформував обличчя сучасного індустріального міста та задає ритм життя його мешканців.

Доленосне рішення.

Из расколовших грунт отметок,
Раздвинув даль и небосвод,
Как символ первых пятилеток,
В степи полынной встал Завод.
Григорий Туренко.

Рішення про будівництво Криворізького металургійного заводу було прийнято 4 лютого 1929 року та затверджено постановою Ради Народних Комісарів і Ради Праці та Оборони в якої зазначено: «Обязать ВСНХ СССР к началу строительного сезона текущего года закончить рассмотрение и утверждение проекта Криворожского металлургического завода и внести в СТО дополнительные соображения о том, какие предварительные работы по этому строительству могут быть осуществлены уже в текущем году». Однак життя внесло корективи й будівництво металургійного заводу в Кривому Розі розпочалося лише за два роки - 16 червня 1931-го голова Всесоюзної Ради Народного Господарства Г.К. Орджонікідзе підписав наказ, яким правління об'єднання «Сталь» зобов'язувалось «негайно розпочати будівництво Криворізького металургійного заводу в складі чотирьох стандартних доменних печей об'ємом 930 куб. метрів з переробкою чавуну на сталь і вальцювання». Керувати будівництвом було доручено колишньому командиру Червоної Армії, талановитому господарнику Якову Іллічу Вєсніку.

Від Лозаннського університету до Реввоєнради.

Майбутній керівник будівництва народився 19 серпня 1894 року в білоруському Пінську в купецькій родині. Після служби в армії, відправився до Швейцарії на навчання в Лозаннський університет. Однак закінчити

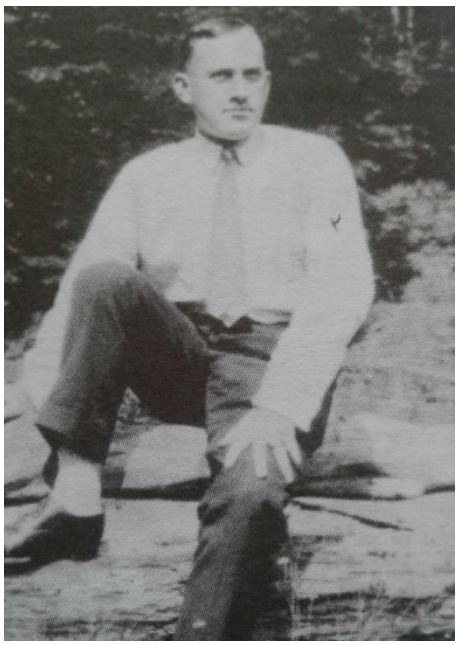
навчання не встиг – розпочалася Перша світова війна. В перший день війни Яків пішов до війська. Він служив в чині єфрейтора в Коломенському 119-му піхотному полку. Після важкого поранення біля села Адамехейде в Східній Пруссії його відправили до Петрограду на лікування. Знаходячись у шпиталі Вєснік за бої в Східній Пруссії був нагороджений медаллю «За хоробрість». Після одужання Яків працював слюсарем на петроградському заводі «Айваз» де познайомився з активістом лівих рухів Калініним. Ця зустріч визначила все подальше життя Вєсніка. Перейнявшись більшовицькими ідеями він зазнав злигоднів підпільної боротьби, побував у тюрмах, приймав участь у Лютневій буржуазно-демократичній революції 1917 року, штурмував Зимовий палац, брав участь в організації Червоної Армії, займав у ній керівні посади, був членом Реввоєнради.

Покрутило його у вирі громадянської війни, яка принесла йому не лише біль і кров, а й кохану дружину. Євгенія Немечек , за походженням чешка, працювала медичною сестрою в Бакинському шпиталі до якого потрапив важкопоранений в бою під Тифлісом Яків Вєснік. Не зважаючи на ймовірність ампутації обох ніг Євгенія освідчилась Якову в коханні. І це кохання зупинило газову гангрену, врятувало життя та скалічені ноги Вєсніку.

Победою кончается война
(Гражданской её прежде называли).
Он молод, рядом верная жена.
И жизни даль до донышка видна –
Шестнадцать лет до выстрела в подвале.

(Г. Туренко «Командарм индустрии»)

Віддавши багато років життя та сил армії, Вєснік нарешті отримав вищу освіту в Політехнічному інституті Ленінграда та вирішив присвятити своє життя відбудові розореної громадянською війною країни. З листа Якова Вєсніка І. Сталіну: «Я уже 13 лет в армии [...]. Достаточно отдал времени и крови войне [...]. Но в мирное время я теряю время, энергию и волю из-за того, что сижу на непроизводительном и чуждом деле, тогда как имею данные к работе производительной". Його клопотання було задоволено і з 1925 року Яків Ілліч переходить на

господарську роботу: займався відновленням золотих копалень алтайського Ріддера, брав участь у зведенні Магнітки, працював головним інженером на нафтозаводі в Баку. Згодом отримав направлення на роботу за кордон – йому як людині з великим життєвим досвідом, що вміє мислити масштабно, і грамотному спеціалісту, було довірено закупівлю проектів і устаткування для металургійних заводів, які тоді споруджувалися. Був заступником торгпреду в Швеції, в США Яків Ілліч ще до встановлення дипломатичних відносин з Вашингтоном займався налагодженням торгівлі між двома країнами, здійснював закупівлі необхідних для молодої країни машин, механізмів, технологій для Дніпрогесу, Магнітки.

Командарм від металургії.

Затеплить домну, как зажечь свечу
В сыром пространстве от последней спички.
Но Якову, простите, Ильичу
И посложней задачи по плечу,
Не зря четыре ромбика в петличке.

(Г. Туренко «Командарм индустрии»)

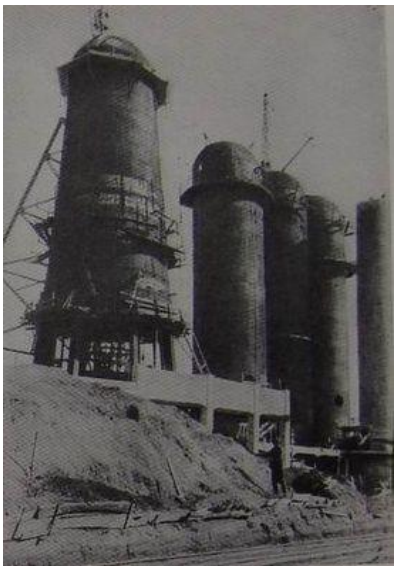
1931-го року Я.І. Вєснік отримує нове призначення на будівництво Криворізького металургійного заводу. Яків Ілліч приїхав в Кривий Ріг того ж 1931 року, приїхав сам, без сім'ї. Разом з ним прибули його заступник з будівництва Андрій Горький, начальник відділу кадрів Іван Сердюк і редактор газети «Темпи вирішують» Іван Штаферук. Багато років потому І. З. Штаферук згадував: « Ми приїхали на територію майбутнього будівництва заводу, коли там уже закінчували свою роботу геодезисти. Зупинилися на місці, де нині височать третя і четверта доменні печі. Розмовляємо. Вєснік пояснює, показуючи на плані і місцевості, де будуть розташовані доменний, сталеплавильні і прокатні цехи, допоміжні служби. Потім відійшов трохи вбік і довго розглядав широку рівнину.

- Бачите, яка чудова рівнина? Вона самою природою призначена для житлового масиву. Тут збудуємо Соцмісто. Це буде місто-сад».

Перший директор «Криворіжсталі» і керівник «Кривбуду» оселився в готелі на розі вулиць Жовтневої та Карла Маркса (нині вулиця Олександра Поля та проспект Поштовий). Його номер став своєрідним пунктом управління будовою, він був завалений документами, кресленнями, розрахунками. 1932-го року до Якова Ілліча приїхали дружина та син. Родина оселилась в будинку ЮРТу (Південнорудного тресту) за адресою вулиця Леніна (нині Святомиколаївська), 35.

Будівництво йшло складно та супроводжувалось величезними труднощами, в першу чергу, не вистачало кваліфікованих робочих рук, гальмувало будову недопостачання машин, механізмів, будматеріалів. На першому етапі будівництва залучались іноземні фахівці – американці та німці, від послуг який Вєснік пізніше відмовився. З Харкова було направлено групу професійних будівельників, залучався «спеціальний контингент» робітників – в'язні таборів, яких перевели з будівництва Біломорканалу. Однак, цього було замало - за партійною рознарядкою до Кривого Рогу приїжджали мешканці навколишніх сіл. Яків Вєснік, чітко усвідомлюючи ситуацію з непрофесіоналізмом кадрів, прямо в буд містечку організував технічне навчання робітників. Спочатку це був спеціальний вечірній технікум, пізніше – 2-річний вечірній інститут, який готував кадри виключно для «Криворіжбуду». Діяли учбовий комбінат та дві навчально-курсові бази, відкриті курси Центрального інституту праці та вищі заводські технічні курси, були створені гуртки техмінімуму. Бажаючих навчатися було дуже багато, заняття проводились в дві зміни. К моменту пуску доменного цеху основні об'єкти були забезпечені кваліфікованими кадрами повністю.

Зі статті відомого на Криворіжжі історика, краєзнавця Тетяни Петрівни Воронової: «І ось Яків Вєснік дістався криворізьких степів. Безкраїх степів, де треба було робити все гранично швидко і … все водночас. Зводити підсобні цехи, електропідстанцію, копати котловани під доменний цех. Дбати про хліб і житло для «новобранців», які прийдуть і приїдуть завтра. Прилучати людей до культури в гуртках з ліквідації не писемності. Навчати вчорашніх селян будівельних професій. І, дивлячись у завтра, - спеціальностей слюсарів, водопровідників, токарів, не кажучи вже про коронну професію доменщиків. А ще не баритись із розселенням по приватних міських квартирах приїжджих інженерів і, цінуючи їх вільні хвилини, братись зводити затишний «Діловий

клуб». Боротися з травматизмом. І про дітей, яких он скільки понаїхало й прийшло на будову разом із батьками, теж думати було директорові. Їм – і дитсадки, і школи потрібні. А трохи згодом саме «Криворіжсталь» виявить почин, небачений в місті: возитиме влітку дітлахів на морський берег. Кожна неупереджена людина скаже: усе це зрушити, закрутити в потрібному ритмі й напрямку – ніякій посередності не по силі».

Так, гігантське будівництво вимагало граничного напруження сил та можливостей. Ціна, яку довелося сплатити була неймовірно високою, але іншого шляху індустріалізації у країни не було. Умови роботи та життя будівельників були жахливі – доводилось працювати в лютий холод та спеку примітивними знаряддями – лопатами та грабарками, часто понаднормово, жити в холодних землянках і бараках з очерету, недосипаючи та недоїдаючи.

Та незважаючи на нелюдські зусилля строки пуску заводу відкладались. На будівництво залучили все доросле населення міста – кожний криворіжець був зобов'язаний безоплатно відпрацювати один вихідний день на так званих «штурмових суботниках». Вєснік прийняв рішення зосередити всі зусилля на будівництві головного об'єкту – доменній печі. Нарешті 4 серпня 1934 року

змінна бригада інженера Михайла Давидова на доменній печі №1 «Комсомолка» отримала перші тонни криворізького чавуну, а через чотири місяці вона дала рекордні 337 тонн! 8 травня 1935 року була задута доменна піч №2.

Думки директора будівництва займали не лише виробничі питання, він дбав про умови кожного будівельника та робітника. Мрія Вєсніка побудувати місто-сад почала втілюватись одночасно з початком будівництва заводу, на цьому наполягав й нарком Орджонікідзе . 4 серпня 1931-го перший камінь у фундамент майбутнього житлового мікрорайону -

Соцміста - був закладений кращим каменярем з бригади Михайла Соттермана Федором Петровим. І, хоча плани будівництва були значно більш грандіозними ніж вдалося втілити в життя, вже на початку 1932 року перші 280 робітників з землянок і бараків переїхали в нові дома. Зручні, просторі та красиві дома, збудовані за проектом київського архітектора Володимира Заболотного, який пізніше створив проект будівлі Верховної Ради України та отримав звання академіка. Доречи, після нацистської окупації зруйновані будинки Соцміста були відбудовані в первинному вигляді і донині залишаються еталоном зручності й піклування про тих, хто там оселявся.

Полум'яна пассіонарія.

Однодумцем та помічником керівника будівництва була його дружина Євгенія Еммануїлівна Вєснік , медсестра громадянської війни, оперна співачка, жертвує сценою та їде за чоловіком, куди б його не закидало життя. І де б не була родина, Євгенія Еммануїловна не погоджувалась на роль лише домогосподарки та дружини високопоставленого керівника – у Німеччині вона навчалась новій спеціальності - зоотехнії, вивчала досвід та новітні технології птахівництва, який пізніше використає у Кривому Розі в тяжкі роки голоду.

Тому й відразу по приїзді до Кривого Рогу вона перейнялася питаннями налагодження харчування робітників, організувала птахофабрики, особисто розводила курей, використовуючи знання отримані під час відрядження чоловіка до Німеччини. Вже наприкінці 1932 року їдальні «Кривбуду» отримали біля 2 тонн курячого м'яса та велику кількість яєць. Ударники виробництва отримували премії племінною птицею. Завдячуючи й цим курячим супчикам робітників, задіяних на будівництві металургійного заводу не так масштабно торкнувся голодомор 30-х років.

Євгенія Еммануїлівна заряджала своєю енергією всіх довколишніх. 1934 року вона започаткувала передовий рух дружин інженерно-технічних працівників «За новий соцкультпобут», опублікував в заводській багатотиражці звернення: «Довольно скучать, пора браться за работу!». Жінки займалися питаннями харчування робітників та їх сімей, виховання та освіти дітей працівників, комунально-побутовими умовами будівничих заводу. За перший рік існування жіноче бюро створило зразковий дитячий комбінат, дитячий садок та ясла, дитячий санаторій. Жінки взяли шефство над всіма заводськими

їдальнями, гуртожитками, для яких придбали м'які меблі, нові столи, стільці, постільну білизну, килими, ігри. Створили групи з ліквідації не письменності; організували гуртки художньої самодіяльності. Активно брали участь жінки й у виробничому житті заводу, допомагаючи у виявленні та усуненні слабких місць, вимагаючи створення гідних умов праці.

Рух набував всесоюзного масштабу, в Кривий Ріг їхали по досвід делегації з різних міст СРСР – Києва, Харкова, Одеси, Ярославля, Липецька. На Першій Всесоюзній конференції дружин ІТП в Москві Євгенія Вєснік була нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора.

Молох НКВС.

Есть в нём непоказная простота.
И потому не липнут кривотолки
К тому, чья жизнь, как стёклышко чиста.
А дел его и мыслей высота
Всё зримее в растущей «Комсомолке».
(Г. Туренко «Командарм индустрии»)

Яків Ілліч Вєснік був не лише талановитим організатором та керівником, він був людиною з високими моральними якостями. З матеріалів криворізького історика Т. Воронової: «Вище середнього на зріст. Кремезний такий чолов'яга. Голос приємний – високий баритон. В розмові з людьми – ніякої зверхності. Ставився до людей турботливо, чуйно. Поважав їхню самобутність. Владу свою, силу сказаного розумів вочевидь добре. Був обережним в обіцянках і твердим на слові».

Зі спогадів сина Вєсників Євгена Яковича: « Він був людиною, яка не визнавала ніяких пільг і привілеїв, фанатично відданий роботі, із загостреним почуттям справедливості. Перебуваючи на посаді директора найбільшого заводу, батько одержував зарплатню у два рази меншу від зарплатні матері, яка завідувала птахофермою. Його оклад називався «партмаксимум». Наприклад, він соромився одягати новий костюм, давав його поносити брату, а потім, уже поношений, надягав на себе. Автомобіль, виділений йому наркомом для службового користування, посилав для перевезень хворих робітників, жінок, дітей. На роботу часто їздив на трамваї разом з робітниками. Святкував новосілля в бараках разом з ними, знав майже усіх на ім'я та по батькові».

А смерть его ревниво стерегла,
Пока носила жизнь на гребне славы,
Венчающей свершенные дела.

Судьба такая просто не могла
Не завершиться прочерком кровавым.
(Г. Туренко «Командарм индустрии»)

Заслуги перед країною Рад, бойові та трудові нагороди, авторитет та повага не вберегли Якова Вєсніка від жорстоких жорен репресій - звинувачений у шкідництві та зраді батьківщини у 1937-му від потрапляє до НКВС. Та й дружину першого директора прирекли на таборові поневіряння. З книги спогадів Євгена Вєсніка «Дарую, що пам'ятаю» : «У червні 1937 року батько поїхав до Москви виручати свого заарештованого заступника. І в Кривий Ріг вже не повернувся. Він був теж заарештований. Мама і я терміново виїхали до Москви. Шукали батька, намагалися знайти його сліди. Марно.

Згодом на всі питання мені відповідали: «Помер у Москві», «Помер у Норильську»… Тепер я знаю, що він був розстріляний у 1937 році. За збереженими копіями допитів упевнююсь, що тато залишився до кінця життя таким, яким я його запам'ятав: чесним, не здатним на гидоту, який не зрадив нікого з товаришів по службі.

Одного листопадового дня того ж року о п'ятій ранку прийшли за мамою[…]. Пам'ятаю, як мама поцілувала мене і сказала: «Запам'ятай, Женю, батьки твої чесні люди, і що б не було, нікому не вдасться заплямувати їхні імена!» […]. Так у 1937 році я раптом втратив батька і матір: батька назавжди, матір на вісімнадцять років».

Кривий Ріг пам'ятає…

І хоча сталінська влада робила все для того, аби знищити не лише Вєсніка, а й пам'ять про нього, в Кривому Розі його не забули.

«Могили Якова Іллича на землі нема, – писала в своїй статті Тетяна Воронова. - Є лише пам'ятники. І перший, і найважливіший, і найжаданіший для зачинателя, остання його любов – «Криворіжсталь».

В 1975 році іменем Якова Вєсніка була названа вулиця в Довгинцівському районі м. Кривого Рогу. Нажаль, 2016-го вулицю перейменували згідно норм декомунізації.

В серпні 1999 року неподалік першої прохідної «Криворіжсталі» тогочасний прем'єр-міністр України Валерій Пустовойтенко й генеральний директор комбінату Володимир Нечепоренко відкрили пам'ятник першому

директору підприємства Якову Вєсніку. Народний артист СРСР, син будівничого заводу Євген Якович Вєснік повторював, що Кривий Ріг – перше місто, в якому встановлено пам'ятник розстріляній людині.

На сцені міського академічного театру драми та муз комедії ім. Т.Г. Шевченка було поставлено п'єсу криворізького автора Валерія Козака «Чистка», присвячену Якову Іллічу Вєсніку. Режисером вистави був його син, народний артист Євген Якович Вєснік. Постановка - своєрідний апофеоз справедливості за підступно обірване життя видатної людини, мрійника, який наполегливо втілював свої мрії в життя, заряджав себе та оточуючих на оптимістичне сприйняття майбутнього.

Література.

Вєснік, Є. Дарую, що пам'ятаю: уривки / Євген Вєснік // На землі, на рідній. Кн. 8. За віру вольності бороніть: антологія / упоряд. Г. Гусейнов.- Дніпропетровськ:АРТ-ПРЕС, 2014 .-С.187-201.

Туренко, Г.Г. Криворожский металлоград / Г.Г. Туренко; под общ. ред. В. Шеремета .- Кривой Рог: Дионат, 2014.- 112 с.

Кан, Д.И. Криворожский металл: краткий очерк истории Криворожского государственного металлургического комбината «Криворожсталь» (1934-1994 гг.) / Д.И. Кан .- Кривой Рог, 1994.- 192 с.

«Криворожсталь»: очерк истории Криворожского ордена Ленина, ордена Трудового Красного Знамени металлургического комбината «Криворожсталь» им. В.И. Ленина /авт. кол.: П.С. Иванов, А.А. Еф-ремов, А.С. Роздольський и др.- Дніпропетровськ: Промінь, 1984.-158 с.: ил.- (История фабрик и заводов).

Прохоров, В.С. Криворожский металл: очерк истории завода / В.С. Прохоров, Б.И. Деда, В.Д. Горяной; под. общ. ред. А.А. Жилко, И.З. Марковского.- Днепропетровск: Промінь, 1964.-300 с.

***

Бухтияров, В. Тогда оказался в числе счастливчиков / В. Бухтияров // Червоний гірник.-2015.-13 січня.- С.8.

Біографія першого директора КМЗ.

Бухтіяров, В. Перший директор / В. Бухтіяров // Червоний гірник.-2014.-20 травня.-С.5.

Арешт та розстріл першого директора «Криворіжсталі» Якова Вєсніка.

Скіданов, В. Від «Комсомолки» - до безперервної розливки сталі /В. Скіданов // Червоний гірник.-2013.-8 серпня.- С.6.

Чубенко, Є. Берегині з «Криворіжсталі» / Є. Чубенко // Червоний гірник.-2009.-21 листопада.- С.2.

Рух дружин інженерно-технічних працівників «Криворіжсталі» на чолі з Євгенією Вєснік.

Чубенко, Є. Здійснено такий огром / Є. Чубенко // Червоний гірник.-2009.-14 квітня.

Євген Вєснік поставив виставу «Чистка» в пам'ять про свого батька Якова Вєсніка – першого директора та будівника «Криворіжсталі».

Чубенко, Є. Берегині з «Криворіжсталі» / Є. Чубенко // Червоний гірник.-2009.-21 листопада.-С.2.

Рух дружин інженерно-технічних працівників «Криворіжбуду», який ініціювала Євгенія Вєснік, дружина першого директора «Криворіжсталі» Якова Вєсніка.

Воронова, Т. Обережно, історія! Вік криворізької сталі / Т. Воронова // Червоний гірник.-2008.-29 березня.-С.4.

Белик, В. У истоков / В. Белик // Металлург.-2004.- №32.-С.15.

Власова, Д. Боевой комиссар «Криворожстали»… / Д. Власова // Вестник Кривбасса.-2004.-4 августа.-С.4.

Стаття про бойовий, трудовий шлях та жорстоку передчасну смерть непересічної людини, першого директора металургійного заводу Якова Ілліча Вєсніка.

Воронова, Т. Знавець і мрійник / Тетяна Воронова // Червоний гірник.-2004.- 3 серпня.-С.3.

Захарченко, О. Лев Левин / О. Захарченко // Металлург.-2004.- №12.-С.8.

Перший головний інженер металургійного гіганта.

Сильные женщины главных мужчин // Металлург.-2003.- №43.-С.7.

Євгенія Вєснік, С. Марьяновська, А. Викентьєва.

Мои богини, что вы, где вы?: легенды и были из жизни ДП-1, с пуска которой отсчитывает свою биографию комбинат // Металлург.-2003.-№42.-С.6.

Будівництво першої доменної печі «Комсомолка».

Захарченко, О. Революционер, металург, романтик / О. Захарченко // Металлург.-2003.- 11 июля.-С.7.

Захарченко, О. Дом с именем Якова Весника / О. Захарченко // Металлург.-2003.- №30.-С.1,3.

Соловйов, С. У кожному з криворіжсталівців живе Вєснік… / С. Соловйов // Червоний гірник.-2003.-19 липня.-С.1.

Відкриття меморіальної дошки на честь начальника будівництва та першого директора Криворізького металургійного заводу Якова Ілліча Вєсніка на будинку, в якому він проживав з сім'єю з 1931 по 1937 роки.

Воронова, Т. Його очима / Тетяна Воронова // Червоний гірнки.-2002.-23 листопада.-С.1.

18 листопада 1937 року був розстріляний видатний організатор гірничо-металургійного виробництва СРСР, перший директор «Кривбуду» і Криворізького металургійного заводу Яків Ілліч Вєснік.

Туренко, Г. Командарм индустрии: поэма / Г. Туренко // Саксагань.-2002.-№1.-С.20-24.

Мельник, О. Маловідомі факти будівництва «Криворіжсталі» /О. Мельник // Звезда-4.-2001.-№47.-С.43.

Чубенко, Є. У пошуках втраченого раю / Є. Чубенко // Червоний гірник.-1999.-14 серпня.-С.2.

Відкриття пам'ятника Я. Вєсніку біля першої прохідної «Криворіжсталі».

Підготувала Каратєєва Л.В., завідувач інформаційно-бібліографічним відділом.